

SUSՅԱՆԱ ԼԱՉԱՐԻ ՕՅԱՆՅԱՆ

Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող տ.գ.թ.

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Ցանկացած երկրի, այդ թվում նաև ՀՀ կառավարության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականությունը գնահատվում է հիմնվելով տնտեսական զարգացման և բնակչության կենսամակարդակի ժամանակագրական ցուցանիշների փոփոխությունների վրա: Տնտեսական զարգացումը տվյալ երկրի հեռանկարային բարելավման ու նրա բարգավաճման կարևոր գործոնն է, որը քաղաքական նշանակություն ունի ոչ միայն պետության, այլ նաև կենսական կարևորություն երկրի բնակչության համար¹: Այդ համատեքստում էլ կարևորվում են արդյունաբերության ոլորտին վերաբերող հիմնահարցերը, որին իրենց հետազոտություններում անդրադարձել են նաև հայրենական տնտեսագետներից Ա. Արշակյանը², Ա. Վ. Դարբինյանը³ և ուրիշներ, որոնք համարում են, որ արդյունաբերության քաղաքականության զարգացումը կախված է

- մակրոտնտեսական և միկրոտնտեսական մակարդակներից,
- պետության կողմից տնտեսության միջամտության աստիճանից,
- արտաքին առևտրի քաղաքականության ուղղվածությունից՝ կապված ներմուծման ու արտահանման կողմնորոշման հետ:

Մյուս կողմից արդյունաբերական քաղաքականությունն է, որ նպաստում է դրա առանձին ենթաճյուղերի, կազմակերպությունների համար նախօրոք մշակված ծրագրերով պայմանավորված ներդրումային միջոցառումների իրականացմանը⁴: Արդյունաբերական քաղաքականության մեկ այլ մեկնաբանմամբ «այն տնտեսության առանձին ճյուղերի կամ ենթաճյուղերի հիմնախնդիրների լուծման նպատակով դրանց նկատմամբ տվյալ երկրի կառավարության կողմից վարվող հատուկ քաղաքականություն է, կամ արդյունաբերության կառուցվածքի ձևավորմանն ուղղված քաղաքականությունը»⁵:

Բացի տեսական մեկնաբանություններից, ներկայացնենք նաև արդյունաբերության վերաբերյալ՝ վիճակագրական տվյալներով պայմանավորված համապատասխան վերլուծություններ: Ուստի այդ նպատակով դիտարկենք 2007-2015 թվականների ՀՀ արդյունաբերության արտադրանքի ծավալները՝ ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների (աղյուսակ 1 և գծապատկեր 1):

Աղյուսակ 1

**ՀՀ Արդյունաբերության արտադրանքի ծավալներն ըստ տնտեսական
գործունեության տեսակների (2007-2015թ.թ.)⁶**

	մլրդ. դրամ								
Անվանումները	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ընդամենը՝ արդյունաբերություն այդ թվում՝	716.5	739.3	669.4	824.4	999.0	1104.0	1224.3	1272.6	1322.0
• հանքագործություն	113.5	93.3	104.6	145.5	170.5	193.3	196.8	193.2	220.7
• մշակող արդյունաբերություն	478.0	509.0	443.6	544.7	644.8	699.0	777.0	847.7	839.4
• էլեկտրաէն., գազի, ջրի արտ. և բաշխում	125.0	137.0	121.2	116.2	165.7	211.7	250.5	231.7	261.9

¹ Բայադյան Ա., Ֆինանսական վերլուծություն, Երևան, 2013, 1, էջ 58-70:

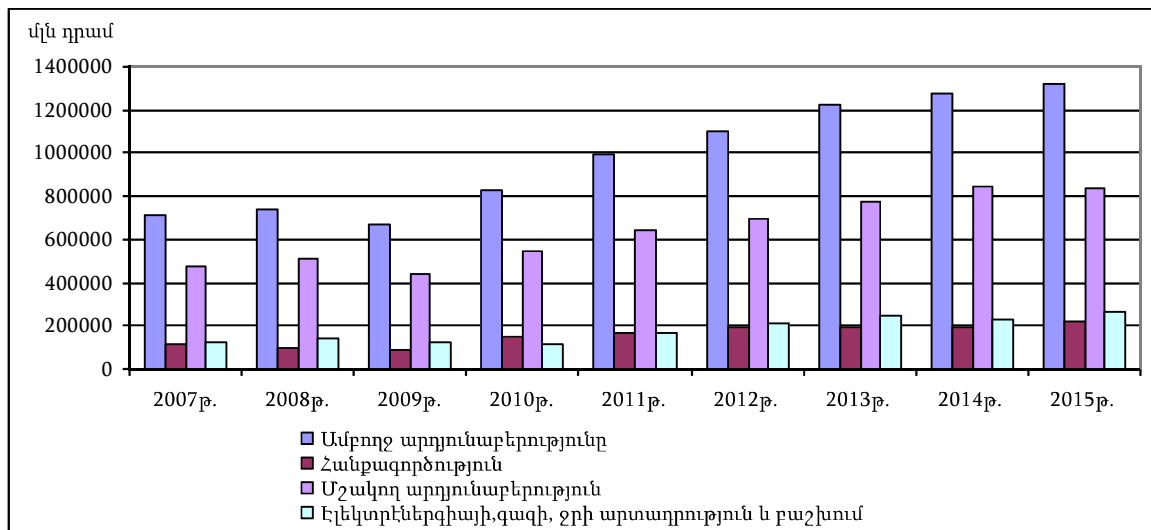
² Արշակյան Ա., Արդյունաբերական քաղաքականություն (Կայացումը և զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում), Երևան, «Տնտեսագետ», 2003թ., 280էջ:

³ Դարբինյան Ա., Հայաստանը ինտեգրացման գործընթացում, Երևան, 2000, 144 էջ:

⁴ NC Fetridge D., The economics of industrial policy in Canadian industrial Polic in Action, Toronto, Univesity of Toronto Press. 1985. p. 1.

⁵ Абалкин Л.И. Концептуальные вопросы разработки промышленной политики в условиях современной Российской экономики. Труды вольного экономического общества России. М.1997.с.28-33.

⁶ Արդյունաբերական արտադրանքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը (2007-2015 թթ.), առավել մանրամասն գտնվում է «Արդյունաբերական կազմակերպությունների հիմնական ցուցանիշներն ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների» վիճակագրական տեղեկագրքում:

Գծապատկեր 1. Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալներն ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների (2007-2015 թթ.)

Ըստ աղյուսակ 1-ից և գծապատկեր 1-ից պարզվում է, որ արդյունաբերական արտադրանքի ծավալներն ուսումնասիրվող տարիների ընթացքում ունեցել են աճման միտումներ: Այսպես՝ ընդամենը արդյունաբերության գծով 2015 թվականին 2007թ.-ի նկատմամբ ավելացել է 84.5% -ի չափով, իսկ ըստ տնտեսական գործունեության տեսակների, համապատասխանաբար, այսպիսին է եղել պատկերը՝ հանքարդյունաբերական գծով (93.9%), մշակող արդյունաբերության գծով (75.6 %) և էլեկտրաէներգետիկայի, գազի, ջրի արդյունաբերության գծով (109.5%):

Թե ինչպիսին է ՀՀ արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների տեսակարար կշիռները՝ ըստ 2007-2015 թթ., ներկայացնենք աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2

ՀՀ արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների կառուցվածքն ըստ գործունեության տեսակների (2007-2015)¹ %

Անվանումները	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.Հանքագործ.արդյուն.	15.9	12.6	15.7	17.7	17.0	17.5	16.0	15.2	16.7
2.Մշակող արդյունաբ.	66.7	68.9	66.2	66.1	64.4	63.3	63.5	66.7	63.5
3.Էլեկտրէն.գազի, ջրի արտ. ու բաշխում	17.4	16.5	18.1	14.2	16.6	19.6	20.5	18.2	19.8
Ընդամենը՝ արդյունաբերություն	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Աղյուսակ 2-ի տվյալները վկայում են այն մասին, որ ըստ ուսումնասիրվող տարիների ՀՀ արդյունաբերությունում, արտադրանքի ծավալների ամենամեծ տեսակարար կշիռը բաժին է ընկնում մշակող արդյունաբերությանը, որը տատանվում է 66.7-63.5%: Այսինքն՝ արդյունքում ունեցել է նվազման միտում 3.2%-ի չափով, իսկ աճման միտում են ունեցել մնացած երկու ոլորտները:

Պարզաբանման համար, այժմ դիտարկենք ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտը, որը կարևոր և արտադրանք արտահանող ոլորտներից մեկն է: Ուսումնասիրությունները վկայում են այն մասին, որ ՀՀ-ում իրականացվում է հանքերի արդյունաբերական մշակում և դրանց համահունչ էլ շատ է կարևորվում այն, որպեսզի կատարվի ստացված հումքի վերամշակում, այսինքն՝ հանքաքարն անցնի մշակման հնարավորինս սահմանված չափով շրջափուլեր: Բացի հանքաքարի արդյունահանողից ու խտանյութի արտադրությունից, իրականացվում է նաև երկրորդ շրջափուլը՝ խտանյութից մետաղի ստացումը: Հանքահումքային ռեսուրսների առկայությունը

¹ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, 2016 թ.:

ցանկացած երկրի տնտեսությանը տալիս է առավելություն, քանի որ դրանք ունեն կարևոր արտադրատնտեսական և արդյունաբերական նշանակություն: Միաժամանակ պետք է նշել այն իրադրությունը, որ թեև՝ ՀՀ-ն ռեսուրսներով այնքան էլ հարուստ չէ, բայց մեր երկրում կան մետաղական և ոչ մետաղական ռեսուրսների էական պաշարներ: Տարբեր գնահատականներով պղնձի ու մոլիբդենի պաշարների 2-5%-ը գտնվում է մեր երկրում: Ներկայումս, ՀՀ լեռնահանքային համալիրը և դրա հումքային ներուժը բաղկացած են հիմնականում երկաթի, պղնձամոլիբդենի ու պղնձի, ոսկու, այլ բազմամետաղային հանքավայրերից՝ ցինկի, կապարի և հազվագյուտ մետաղների պարունակությամբ, հարստացման, վերամշակման և ձուլման արտադրություններից: Երկրի խնդիրներից է այդ ռեսուրսների օգտագործումից օգուտներ քաղելը և, միևնույն ժամանակ, դրանց արդյունահանումից առաջացող վնասները նվազագույնի հասցնելը: Հանքարդյունաբերությունը, որը ներառում է օգտակար հանածոների արդյունահանումը և առաջնային մշակումը, 2014 թ. պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ կազմել է ՀՀ համախառն ներքին արդյունքի մոտ 4.5 %-ը, արդյունաբերական արտադրանքի 17%-ը և արտահանման 30%-ը: Այնուհետ, 2015 թվականին ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կողմից իրականացված մոնիթորինգի արդյունքների համաձայն 17.7% աճ է գրանցվել հանքագործական արդյունաբերության ու բացահանքերի շահագործման ոլորտում, իսկ արտահանման աճի տեմպը կազմել է 43%: Ընդ որում, հանքագործական արդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման ճյուղում արտահանման ծավալների աճը գրանցվել է 2015 թ.-ին և 2014թ.-ի համեմատ հիմնական արտադրատեսակների (պղնձի և մոլիբդենի) գծով՝ այն էլ համաշխարհային գների էական նվազման պայմաններում¹:

Ուսումնասիրությունները վկայում են նաև այն մասին, որ 2015 թվականին Հայաստանի ամբողջ արդյունաբերության մոտ 41.2%-ը (2007 թ.-ի 48.5%-ի փոխարեն) ապահովել է **Երևանը** (տե՛ս աղյուսակ 3-ը): Դա նշանակում է, որ երկրի արդյունաբերության ոլորտում Երևանի շուրջ կենտրոնացվածությունը մեծ է, քանի որ 10 մարզերը միասին ապահովել են ընդամենը 58.8 %-ը: Սա նշանակում է, որ չի օգտագործվում մարզերի ամբողջ ներուժը և Երևանի շուրջ կենտրոնացումն այս տարիների ընթացքում չի փոփոխվել:

Աղյուսակ 3

ՀՀ արդյունաբերական արտադրանքի կառուցվածքը ըստ մարզերի և ք.Երևանի (2007-2015թթ.) %

Անվանումներ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Հայաստանի Հանրապետ.	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ք.Երևան	48.5	49.0	45.2	43.0	42.4	40.2	40.9	42.1	41.2
Արագածոտն	1.3	1.8	1.8	1.8	2.2	1.7	2.0	2.3	1.9
Արարատ	7.3	8.0	8.6	8.8	8.1	9.3	10.0	10.2	12.9
Արմավիր	4.2	4.5	5.1	4.5	4.2	4.0	4.0	4.2	4.3
Գեղարքունիք	1.3	1.4	1.8	1.4	1.8	1.9	1.9	1.8	2.2
Լոռի	6.0	5.7	6.7	7.3	7.3	7.2	6.1	5.4	8.9
Կոտայք	10.5	12.2	12.3	10.3	10.5	12.9	13.4	13.0	10.3
Շիրակ	2.3	2.4	2.7	3.1	4.3	3.6	3.4	3.8	3.0
Սյունիք	17.2	13.5	14.1	18.3	17.8	17.7	16.5	15.3	13.3
Վայոց ձոր	0.8	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8	1.0	1.2	1.2
Տավուշ	0.6	0.7	0.8	0.7	0.6	0.7	0.8	0.7	0.7

Այս ամենի բացասական հետևանքն այն է, որ մայրաքաղաքում աշխատատեղերն ու հետևաբար բնակչության խտությունն ավելի մեծ է, քան մարզերում: Դա էլ իր հերթին հանգեցրել է այն բանին, որ կենսամակարդակը Երևանում և մարզերում անհամաչափ է և պարզաբանման

¹ Armeff.com/hy/news/2015

համար նշենք, որ նախորդ տարի (2014թ.) մշակող արդյունաբերության մասնաբաժինը Երևանի արդյունաբերության ընդհանուր ծավալում զբաղեցրել է 80.6% և հիմնականում՝ սննդամթերքի, խմիչքների, ծխախոտատեսակների և հիմնական մետաղների արտադրությունների գծով: Դրանք միասին ապահովել են մշակող արդյունաբերության 77% սննդամթերք՝ 35.4 %, խմիչքներ՝ 11.6%, ծխախոտատեսակներ՝ 13%, հիմնային մետաղներ՝ 17%: Սննդամթերքի մասնաբաժինն ամենամեծն է, քանի որ դրա ենթաճյուղերն ավելի շատ են: Հարկավոր է նշել, որ 10 տարում տնտեսության պատասխանատուներին չի հաջողվել այնպիսի քաղաքականություն վարել, որը կնպաստեր Երևանում տեքստիլ արդյունաբերության, հագուստի, կաշվե իրերի, կահույքի և այլ արտադրությունների զարգացմանը:

Վերջին տարիներին Երևանում արտադրության ծավալներով աչքի է ընկնում պոլիգրաֆիկան գործունեության և գրաված կրիչների բազմացման ոլորտը, ինչպես նաև՝ ռետինե և պլաստմասե իրերի արտադրությունը:

Ուսումնասիրելով արդյունաբերության ոլորտի և դրա ճյուղերի զարգացումը, եկանք այն եզրակացության, որ մեր նպատակը պետք է լինի մակրոտնտեսական կայունության վերականգնումն ու տնտեսության աճի երկարաժամկետ և կայուն հիմքերի ապահովումն արդյունաբերության ոլորտում:

Այս նպատակների իրականացման համար անհրաժեշտ է մշակել և իրականացնել արդյունաբերության զարգացման հեռանկարային ծրագիր, որտեղ նշվեն

- վառելիքաէներգետիկ, բնական և այլ պաշարների արդյունավետ և նպատակային օգտագործումը,
- արդյունաբերության նյութատար, էներգատար, և գիտատար ճյուղերի զարգացումը,
- արդյունաբերության մեջ գիտության և տեխնիկայի նվաճումների արագ ներդրումը,
- Երևանում և դրա շուրջ արդյունաբերության համակենտրոնացման մակարդակի իջեցումը՝ փոքր և միջին արդյունաբերական բիզնեսի կազմակերպությունների հանրապետության սահմանային, լեռնային շրջաններում կազմակերպելու ու զարգացնելու միջոցով,
- արտադրատեսակների ձևավորման, ինչպես նաև կլաստերների կազմակերպման խրախուսումը,
- արտահանվող արտադրանքի արտադրության զարգացման խթանումը,
- համագործակցություն տարբեր երկրների հետ և արտաքին շուկաների լայնացումը:

Արդյունաբերության զարգացման համար կարևորվում են տեղեկատվական տեխնոլոգիաների հիման վրա ծառայությունների խրախուսումը: Բացի դրանից նաև կարևորվում է պետության աջակցությունն առկա բարձրորակ կադրային ներուժի օգտագործմանը, ինչպես նաև ծառայությունների ոլորտի զարգացմանը:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

ՏԱՏՅԱՆԱ ԼԱԶԱՐԻ ՕԳԱՆՅԱՆ, *տ.գ.թ.*

*ՀՀ ԳԱԱ Մ.Բոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող*

Համառոտագիր

Հետազոտությունում վերլուծվել են տնտեսական աճի ապահովման գործընթացները ՀՀ արդյունաբերությունում 2007 – 2015 թվականների վիճակագրական տվյալներով: Ինչպես ցույց տվեցին հետազոտությունները, նշված տարիներին արդյունաբերությունը զարգանում էր ոչ համաչափ, ինչը կապված էր ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետ: Ներկայացրած են աղյուսակներ և գծապատկերներ, որտեղ արտացոլված են ՀՀ արդյունաբերության արտադրանքի ծավալները և դրանց կառուցվածքն ըստ ճյուղերի, մարզերի և ք. Երևանի:

Բանալի բառեր. *տնտեսական աճ, արդյունաբերություն, ճգնաժամ, էլեկտրաէներգիա, հանքագործական, մշակող, ջրամատակարարում, արտադրանք, կառուցվածք, ճյուղ, մարզ:*

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РА

ТАТЬЯНА ЛАЗАРЕВНА ОГАНЯН, *к.э.н.*

старший научный сотрудник Института экономики им.М.Котаняна НАН РА

Аннотация

В статье на основе статистических данных проведен анализ экономического роста в промышленности РА за период 2007-2015 гг. Как показали исследования, за рассматриваемый период вследствие экономического кризиса промышленность РА развивалась неравномерно. Приведены таблицы и графики, отражающие объемы промышленного производства РА и структуру производства продукции по отраслям, марзам и г. Еревану.

Ключевые слова: *экономический рост, промышленность, кризис, электроэнергия, горнодобывающая, обрабатывающая, водоснабжение, производство, структура, отрасль, регион.*

INDUSTRY DEVELOPMENT PATTERN IN ARMENIA

TATYANA LAZAR OHANYAN, *Candidate of Sciences (Economics)*

*Senior Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences, Republic of Armenia*

Abstract

The article provides the analysis of the growth of the industry in the Republic of Armenia for the period 2007-2015 based on the statistical data. As studies show, during the discussed period the industry in the Republic of Armenia being hit by the Global Financial and Economic crisis reported an irregular growth pattern. The tables and charts illustrate the pattern of industrial output and the composition of the industry by sectors of the economy, marzes and Yerevan city.

Keywords: *Economic growth, industry, crisis, energy sector, mining, manufacturing, water supply, production, composition, sector, region*